

ΙΩΑΝΝΗ Β. ΤΣΑΓΚΑ

Καθηγητοῦ Λυκείου

Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Διεξαγωγή μιᾶς δειγματικῆς διδασκαλίας στήν Α' τάξη τοῦ Λυκείου

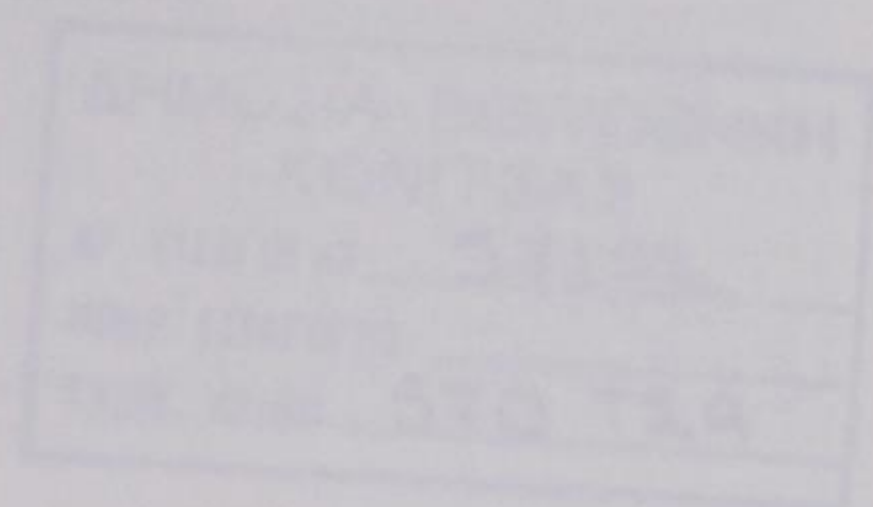
(Ἀνάτυπο ἀπό τό περιοδικό «ΚΟΙΝΩΝΙΑ»)

Διδακτική ἐνότητα :
ΘΕΟΣ καί ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΘΗΝΑ 1995

ΙΩΑΝΝΗ Β. ΤΣΑΓΚΑ

Καθηγητού Λυκείου

Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Διεξαγωγή μίας δειγματικής διδασκαλίας στην Α' τάξη του Λυκείου

(Βιβλίο από το παλαιό ΛΥΚΕΙΟΝ Α.)

Διδακτική Ενότητα :
ΘΕΟΣ και ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΘΗΝΑ 1995

ΙΩΑΝΝΗ Β. ΤΣΑΓΚΑ

Καθηγητοῦ Λυκείου

Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

Διεξαγωγή μιᾶς δειγματικῆς διδασκαλίας στήν Α' τάξη τοῦ Λυκείου

(Ἀνάπτυπο ἀπό τό περιοδικό «ΚΟΙΝΩΝΙΑ»)

Διδακτική ἐνότητα :
ΘΕΟΣ καί ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΘΗΝΑ 1995

Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ ΣΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΩΝ

(Διεξαγωγή μιᾶς δειγματικῆς διδασκαλίας στήν Α' τάξη τοῦ Λυκείου)

Ἰω. Β. Τσάγκα
καθηγητῇ Λυκείου

Προλογικά

Σέ συνεργασία μέ τό σχολικό σύμβουλο ΠΕ1 τῆς Νομαρχίας Ἀθηνῶν κ. Δημήτριο Δρίτσα, Δρ. Θεολογίας, τόν Διευθυντή τοῦ 57ου Λυκείου Ἀθηνῶν κ. Γεώργιο Λιασκοβίτη καί τούς συναδέλφους τοῦ σχολείου μας στίς 30-9-94 πραγματοποιήθηκαν δύο ὥριαῖες διδασκαλίες στό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν στίς Α' καί Β' τάξεις τοῦ 57ου Γενικοῦ Λυκείου γιά τούς ἐπιμορφούμενους συναδέλφους θεολόγους τῶν ΠΕΚ. Ἐπειδή κατά τή γνώμη μας παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον ἡ διδασκαλία πού ἔγινε στήν Α' Λυκείου πάνω στή διδακτική ἐνότητα Θεός καί Ἱστορία (Α') καί (Β') τόσο ὡς πρός τό περιεχόμενο ὅσο καί ὡς πρός τή διδακτική πρακτική, σκεφθήκαμε νά δημοσιεύσουμε στό περιοδικό τῆς Ἑνώσεώς μας ὅλα ὅσα ἀφοροῦν τή μεθόδευση αὐτή τῆς διδασκαλίας στή συγκεκριμένη διδακτική ἐνότητα: 1) Θεωρητικό ὑπόβαθρό της, 2) Σχεδιασμός της, 3) Διεξαγωγή της καί 4) Ἀξιολόγησή της.

Εἰσαγωγικά

Ἡ μεθόδευση τῆς διδασκαλίας ἐνός θρησκευτικοῦ μαθήματος στά παιδιά τῆς πλουραλιστικῆς κοινωνίας τοῦ σήμερα ἀντιμετωπίζεται ὡς μέρος σύνθετης διδακτικῆς διαδικασίας πού κατά τή γνώμη ἴσως πολλῶν δέν φορμάρεται, γιατί ἀποτελεῖ συνάρτηση πολυποίκιλων παραγόντων: ψυχολογικῶν προβλημάτων τῶν ἐφήβων μαθητῶν, κοινωνικῶν καί ἀτομικῶν προϋποθέσεων καί ἐμπειριῶν, ὑλικοτεχνικῶν δομῶν καί συνθηκῶν τῶν σχολείων, μακροσκοπῶν ἀντικειμένων καί μέσων διδασκαλίας καί εἰδικώτερα γιά τό μάθημά μας, θρη-

σκευτικής κοινωνικοποίησης και εκκλησιαστικοποίησης των νεαρών εφήβων. Δεν υπάρχει ένας τυποποιημένος τρόπος ή μία όρισμένη μεθοδολογία που να εφαρμόζεται για όλα τα είδη και τις καταστάσεις μάθησης, έρευνες δέ έδειξαν ότι μία μόνο μέθοδος ή διδακτικό μοντέλο δεν μπορεί να ισχύει για όλους τους μαθητές μιας τάξης. (Πρβλ. Γ. Στ. Φλουρής, 'Η αρχιτεκτονική της διδασκαλίας και η διαδικασία της μάθησης, 'Αθήνα 1984, σ. 144).

Σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά ο χώρος της ειδικής διδακτικής των θρησκευτικών στο Γυμνάσιο και Λύκειο υιοθετεί μία πληθώρα διδακτικών μοντέλων που πρέπει να εφαρμόζονται στη σχολική πραγματικότητα χωρίς αυτά να φαλκιδεύουν τη δημιουργικότητα των μαθητών και ν' αποτελούν τροχοπέδη στο γενικότερο σκοπό αγωγής και μόρφωσης που στοχεύει το Γυμνάσιο, και το Λύκειο. 'Η σημασία, αλλά και η δυσκολία της διδασκαλίας των Θρησκευτικών στα σχολεία της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι σ' όλους μας γνωστές. Αυτόδηλα είναι και τα προβλήματα και τα ερωτηματικά, ή αγωνία των συναδέλφων που με ζήλο και πολύ κόπο επωμίζονται την ευθύνη της θρησκευτικής αγωγής στα σχολεία μας και η αδήριτη ανάγκη για σωστότερη, ορθότερη θεμελίωση της διδασκαλίας των θείων αληθειών.

Οι σχολικές μονάδες της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης κρύβουν μέσα τους δημιουργικές δυναμικές και δυνατότητες, αφού αποτελούνται από ζωντανές ύπαρξεις (προεφήβους- εφήβους) που υπόκεινται στη διαδικασία της μάθησης και της γνώσης, όσο και στην αλλαγή συμπεριφορών και ποικίλων συναιθηματικών διαθέσεων. Χρέος των καθηγητών θεολόγων είναι ν' αξιοποιούν τα καθιερωμένα διδακτικά πλαίσια του παρελθόντος, ν' ανιχνεύουν νέα και προπαντός να έρευνούν, ακατάπαυστα ακολουθώντας τα ίχνη του Αιώνιου και 'Αληθινοῦ δασκάλου όλων των εποχών, του 'Ιησοῦ Χριστοῦ, τις δυνατότητες για μία ελεύθερη, κριτική, δημιουργική και διδακτική θεώρηση των μορφωτικών αγαθών από τη Βίβλο, τους Πατέρες και το λατρευτικό πλοῦτο της 'Ορθόδοξης 'Εκκλησίας. 'Επιβάλλεται ο θεολόγος να εκσυγχρονίζει, αναθεωρεί και αλλάζει τις μεθόδους διδασκαλίας του για να προσεγγίζει έτσι τις ψυχές των εφήβων μαθητών του και αναπτρώνει τις ελπίδες τους.

Είναι δέ μέσα στα συμφραζόμενα της 'Ελληνορθόδοξης παράδοσής μας και της ενεργοῦς ορθόδοξης εκκλησιαστικῆς κοινότητας να διδάσκεται στα σχολεία το μάθημα στους προεφήβους και εφήβους, γιατί μ' αυτό γονεῖς και δάσκαλοι πασχίζουν να μορφώσουν την εικόνα του ένσαρκωμένου Θεοῦ τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ στις ψυχές των εφήβων. Μέσα στη σχολική κοινότητα κάθε νέα γενιά πρέπει να ευαγγελίζεται. Μία από τις κυριότερες διαδικασίες που επιτυγχάνεται ο ευαγγελισμός είναι η διεξαγωγή της διδασκαλίας, ή ὥρα τοῦ μαθήματος των θρησκευτικών.

Μέ τη δημοσίευσή μας αυτή επιχειρούμε μία παρουσίαση ενός διδακτικοῦ μοντέλου, τό ὅποῖον δεν παραβλέπει την κοινά σήμερα αποδεκτὴ μεθοδολογία και σκοποθεσία της διδακτικῆς των θρησκευτικών και πολύ περισσότερο δεν αποκλείει άλλους τρόπους διδακτικῆς προσέγγισης της ἴδιας ἐνότητος από τούς συναδέλφους.

Ένα διδακτικό μοντέλο διεξαγωγής μιᾶς ώριαίας διδασκαλίας Θρησκευτικῶν ἔχει ὡς ἀντικείμενο παρουσίασης αὐτή ἡ δημοσίευση στό περιοδικό «Κοινωνία» τῆς ΠΕΘ.

Τό διδακτικό μοντέλο τῆς διδασκαλίας στήν Α' τάξη Λυκείου

Ἡ διδακτική ἐνότητα τῆς διεξαχθείσης διδασκαλίας ἦταν τό 4ο μάθημα μέ θέμα Θεός καί Ἱστορία (Α') ἀπό τό διδακτικό ἐγχειρίδιο τῶν θρησκευτικῶν μέ τίτλο: «Θεολογία, Λατρεία καί Ζωή τῆς Ἐκκλησίας» τῶν συγγραφέων. Α. Κιρμιζή-Π. Λιαλιαμπή-Β. Χριστοφορίδη. Ἡ ὥρα κατά τήν ὁποία πραγματοποιήθηκε ἡ διδασκαλία ἦταν ἡ 4η τοῦ ὠρολογίου προγράμματος στήν πρωινή βάρδια, ἀφοῦ εἶχε προηγηθεῖ ἡ 3η διδακτική ὥρα στή Β' Λυκείου μέ θέμα: «Ἡ θρησκεία ὡς πανανθρώπινο φαινόμενο καί ὁ ρόλος της μέσα στή ζωή».

Α'. Θεωρητική προσέγγιση τοῦ θέματος τῆς Διδακτικῆς ἐνότητας Θεός καί Ἱστορία (Α').

Ἡ παρουσίαση αὐτή, ἡ ὁποία ἔχει κυρίως ἐδῶ ὑποβοηθητικό πρακτικό χαρακτήρα, προϋποθέτει ἕνα θεωρητικό ὑπόβαθρο, πού γιά τεχνικούς λόγους δέν ἀναπτύσσεται διεξοδικά. Ἡ συνοπτική αὐτή παρουσίαση κρίθηκε ἀπαραίτητη γιά νά ἔρθουν οἱ ἀναγνώστες σ' ἐπαφή μέ τά κύρια θέματα, ἐρωτήματα, μεθόδους τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας καί συνειδητοποιήσουν τήν πραγματική σχέση Θεοῦ- Ἱστορίας, ἀκτίστου κτιστοῦ, Δημιουργοῦ καί συνδημιουργοῦ, ὅπως καί τό σκοπό τῆς ἱστορίας ἀπό θεολογική-φιλοσοφική πλευρά.

Τό θέμα τῆς διδακτικῆς ἐνότητας «Θεός καί ἱστορία» θέτει τό φιλοσοφικό καί θεολογικό πρόβλημα τῆς σχέσης Θεοῦ καί ἱστορίας, Θεοῦ καί κόσμου, Θεοῦ καί ἀνθρώπου.

Τό πρόβλημα τοῦ νοήματος τῆς ἱστορίας καί μάλιστα τῆς οὐσίας καί τοῦ σκοποῦ της θεωρεῖται ὡς ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα προβλήματα πού ἀπασχολεῖ κάθε πνευματικό ἄνθρωπο. (Πρβλ. Π.Ι. Μπρατσιώτη, Τό νόημα τῆς ἱστορίας ἐξ ἐπόψεως φιλοσοφικῆς καί χριστιανικῆς. Παιδαγωγικά Ὁμιλίες, Ἀθῆναι 1967, σ. 5).

Ἰδιαίτερα αὐτό ἀπασχόλησε τό ὀρθόδοξο Θεολογικό δυναμικό τῶν θεολογικῶν σχολῶν τῶν τελευταίων ἐτῶν μέ μιᾶ σειρά ἄρθρων καί αὐτοτελῶν μελετῶν. Ἔτσι εἶδαν τό φῶς τῆς δημοσιότητος οἱ παρακάτω μελέτες κατά χρονολογική σειρά:

1. Σοφ. Λώλη, Ἐσχατολογία καί ἱστορία, Θεσ/νίκη 1958.
2. Βασ. Μ. Βέλλα, Θεός καί ἱστορία ἐν τῇ Ἰσραηλιτικῇ Θρησκείᾳ, Ἀθῆναι 1966.
3. Σάβ. Ἀγουρίδη, Τό νόημα τῆς ἱστορίας κατά τόν μαρξισμόν, Θεσ/νίκη, 1968.

4. Δημ. Ι. Κρικώνη, Φιλοσοφική και θεολογική θεώρηση τῆς ἱστορίας, Θεσ/νίκη, 1970.

5. Εὐ. Θεοδώρου, Ἱστορία καί πρόοδος κατὰ τὴν Χριστιανικὴν ἀντίληψιν, Δελτίον ΠΕΘ, ἔτος ΙΕ' 1972, σ. 26.

6. Μάρκ. Σιώτου, Τὸ νόημα τῆς ἱστορίας κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν, Ἀθῆναι 1973.

7. Εὐσ. Ν. Βίττη, Ὁ χρόνος κι ἐγώ, Ἀθῆναι 1975 (Ἀνατ. «Κοινωνία».)

8. Oscar Cullmann, Χριστός καί χρόνος (μετ. ἀρχιμ. Π. Κουμάντου) «Ἄρτος Ζωῆς», 1980.

Ὅλες σέ γενικές γραμμές ἐξαίρουν τὴν αἰσιόδοξη πρόοδο τοῦ «ἱστορικοῦ γίγνεσθαι». Ἡ ἱστορία ἔχει ἓνα νόημα. Ἔχει ἓνα σκοπό. Εἶναι θὰ ὑποστηρίζαμε ἡ βιβλιοκεντρική, Εὐρωκεντρική, χριστιανοκεντρική ἀντίληψη γιὰ τὴ σχέση Θεοῦ καί κόσμου, Θεοῦ καί ἱστορίας, Θεοῦ καί ἀνθρώπου, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ὡς συνδημιουργός του Θεοῦ στό θέατρο τῆς ἱστορικῆς πορείας παίζει τόν πρωταρχικό ρόλο στή διαμόρφωσή της. Ἐάν ἡ νομοτέλεια ἦταν ὁ ρυθμός τῆς ἱστορίας θὰ ἦταν δυνατή ἡ πλήρης πρόβλεψη τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης, ὅπως συμβαίνει στὰ φυσικά καί μηχανικά φαινόμενα. Στὴν ἱστορία ὅμως δέν ἐγχωρεῖ τό πείραμα καί ἡ μηχανική ἀναγκαιότητα. Ἡ ἱστορία εἶναι μιά ἀνεπανάληπτη διαδικασία μέ δυναμικές ἀλλαγές στόν τρόπο σκέψεως καί ζωῆς καί μερικά γεγονότα μπορεῖ νά εἶναι παραπλήσια, οὐδέποτε ὅμως ἀκριβῶς τὰ ἴδια, ὅπως συμβαίνει μέ τὰ φυσικά φαινόμενα. Ἡ ἱστορία δέν ξανάρχεται ἀπό τὴν ἀρχή. (Βλ. Ν. Ματσούκα, Κόσμος, ἄνθρωπος, κοινωνία, κατὰ τό Μάξιμο Ὁμολογητή, Ἀθήνα 1980, σ. 251).

Ἡ ἐξέλιξη τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας σέ σχέση μέ τό ζήτημα τῆς σχέσης Θεοῦ καί ἱστορίας (κόσμου).

Ὅπως εἶναι γνωστό ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἐμφανίστηκε στό προσκήνιο ὡς ἐπιστήμη στὶς ἀρχές τοῦ 18ου αἰῶνα στό χῶρο τῆς Εὐρώπης, ὅταν ἄρχισαν νά διαμορφώνονται οἱ πρῶτες ἀντιλήψεις γιὰ τὴ φύση τοῦ «ἱστορικοῦ γίγνεσθαι» (Πρβλ. Ι.Γ. Δελλῆ, λῆμμα Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας στό: Παιδαγωγική Ἐγκυκλοπαίδεια, Λεξικό, τόμ. 9ος, Ἀθῆναι 1993, σ. 4997).

Ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἀποτελεῖ κλάδο τῆς Φιλοσοφίας καί ἔχει ὡς γνωστικό ἀντικείμενο τό «ἱστορικό γίγνεσθαι». Ἐρωτᾷ λοιπόν γενικά περὶ τοῦ νοήματος, τοῦ σκοποῦ, τῆς μεθόδου καί τοῦ ἐννοιολογικοῦ πλαισίου τῆς ἱστορίας· γι' αὐτό ἀσχολοῦνται μ' αὐτὴν φιλόσοφοι, πολιτικοί, κοινωνιολόγοι, θεολόγοι.

Ὁ ἀρχαῖος ἄνθρωπος προσπαθώντας νά δώσει λύση στό πρόβλημα τῆς «ἱστορικότητας», ἐπλάσε μέ τὴ φαντασία του τὴν ἱστορικὴ του ἐμπειρία ὡς ἓνα κύκλο ἢ μιά ἐπανάληψη διαδοχική.

Ὁ κύκλος περιελάμβανε, συνήθως ὑπὸ τὴν μορφήν ἐνός τελετουργικοῦ μύθου, τὴ δημιουργία, τὴν κρίση, τὴν τιμωρία, ἢ τὴν ἐξιλέωση καί τὴν ἐπανα-

φορά τοῦ κόσμου καί τῆς κοινωνίας ἀπό τήν ἀταξία στήν ἀρχική τάξη (Σάβ. Ἀγουρίδη, ὅπ.π. σ. 2). Τά ἱστορικά γεγονότα στήν ἀρχαία ἐλληνική σκέψη ἀνακυκλοῦνται, ἐπαναλαμβάνονται καί ἀναζητοῦνται τά κίνητρα αὐτῶν. Ὁ Ἡρόδοτος γιά παράδειγμα ἔλεγε: «κύκλος τῶν ἀνθρωπίνων ἐστί πραγμάτων, περιφερόμενος δέ οὐκ ἔῃ αἰεὶ τοὺς αὐτοὺς εὐτυχέει» (Ἱστοριῶν Ἡροδότου 407).

Ἡ κοσμοϊστορική ἐμφάνιση τοῦ χριστιανισμοῦ ἔδωσε ἀφορμή γιά τήν πρώτη σύλληψη τοῦ σκοποῦ τῆς ἱστορίας. Κατά τόν Παν. Μπρατσιώτη ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἔχει τήν ἀρχήν της στήν Ἀγία Γραφή καί οἱ ρίζες τῆς χριστιανικῆς ἀντιλήψεως τῆς ἱστορίας βρίσκονται στήν Π.Δ. (Π. Μπρατσιώτη, ὅπ.π. σ. 17). Κατά τόν μεγάλο Λατίνο πατέρα τῆς Ἐκκλησίας Αὐγουστίνου ἡ πορεία τῆς ἱστορίας βαίνει σύμφωνα μέ τό προδιαγεγραμμένο ὑπό τοῦ Θεοῦ σχέδιο τῆς ἀποκαταστάσεως καί ὁ σκοπός της εἶναι νά πραγματοποιηθεῖ ἡ μετατροπή τῆς *civitas terrena* σέ *civitas Dei*. Τό νόημα τῆς ἱστορίας καθορίζει ἡ προῖστορία τῆς Π.Δ., ἡ νέα ἱστορία τῆς Κ.Δ. καί ἡ μεταῖστορία τῆς ἐσχατολογίας. Στή Δύση διατηρήθηκε αὐτή ἡ μεγαλειώδης φιλοσοφική καί θεολογική θεώρηση τῆς ἱστορίας ὁλόκληρο τό μεσαίωνα καί ἀργότερα μέχρι τοῦ Bossuet, ὁ ὁποῖος διακήρυττε ὅτι ὁ χρόνος ἔχει μιᾶ ἀρχή. Κατά τόν Bossuet ὁ Θεός δημιούργησε τόν ἄνθρωπο ἀγαθό, ὁ ἄνθρωπος ἐξέπεσε ἀπό αὐτή τήν ἀγαθότητα καί ὁλόκληρη ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία τείνει νά προετοιμάσει τόν κόσμο γιά τήν ἡμέρα τῆς λύτρωσης. Ὅλα τά γεγονότα κρίνονται ὑπό τό πρίσμα τῆς Θείας Πρόνοιας· γι' αὐτό οἱ ἀντιλήψεις τοῦ Bossuet γιά τήν ἱστορία χαρακτηρίζονται ὡς θεοκεντρικές.

Τόν 17ο αἰώνα οἱ ὀρθολογιστές τοῦ διαφωτισμοῦ ἄσκησαν σημαντική ἐπίδραση καί στήν ἐξέλιξη τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας. Ὁ Γάλλος Voltaire (1694-1778), μία ἀπό τίς μεγαλύστερες μορφές τοῦ Γαλλικοῦ διαφωτισμοῦ, ἔγινε θεμελιωτής τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας μέ τό ἔργο τοῦ *Essai sur les mœurs et esprit des nations* καί εἰσηγητής τῆς θεωρίας τῆς προόδου στήν ἱστορία. Ὡς ἱστορικός ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τήν παραδοσιακή θεώρηση τῆς ἱστορίας, ὡς ἀπαρίθμησης ἐξωτερικῶν γεγονότων, δέν ἀποδέχεται τό θεῖο ὡς ρυθμιστή τοῦ «ἱστορικοῦ γίγνεσθαι», ἀλλά στρέφει τό ἐνδιαφέρον του στό συλλογικό ἄνθρωπο καί στό «κοινωνικό γίγνεσθαι» (βλ. Ν. Λούβαρι, Ἱστορία Φιλοσοφίας, τ. β', Ἀθῆναι χ.χ. σ. 103).

Ὁ Ἰταλός φιλόσοφος Jon Bat Vico (1668-1744) χωρίς νά θελήσει ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τή θεολογική θεώρηση τῆς ἱστορίας εἰσηγήθηκε τή θεωρία γιά τήν «Ἀνακύκλωση» στήν ἱστορία καί προσπάθησε νά τή συμβιβάσει μέ τή χριστιανική πίστη στή θεία πρόνοια (βλ. W. H. Walsh, Εἰσαγωγή στή φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, Ἀθήνα 1982, σ. 250, καί I. Κρικῶνη ὅπ.π. σ, 313). Ἡ νέα ἐπιστήμη (*scienza nuova*) τήν ὁποία εἰσάγει ὁ Vico εἶναι ἡ ἱστορία. Τό ἀντικείμενό της εἶναι ὁ κόσμος τῶν ἐθνῶν, ὁ ὁποῖος στηρίζεται στή γενική ἰδέα τῆς ἱστορίας. Ἡ ἰδέα τῆς ἀρχῆς τῆς ἱστορίας ἀποτελεῖ τό σχέδιο τῆς θείας πρόνοιας καί εἶναι ἡ ἴδια γιά ὅλους τοὺς λαούς. (βλ. Ἰω. Θεοδωρακοπούλου, Μαθήματα φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας καί τοῦ πολιτισμοῦ, Ἀθῆναι 1960, σ. 12).

Τήν ἐποχή τοῦ Διαφωτισμοῦ ἐπίσης ὁ Herder (1744-1803) στοχάζεται πά-

νω στό γενικό σκοπό τῆς ἱστορίας ὡς μίας πραγμάτωσης τοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Ὁ Kant (1724-1804) ὑποστήριξε ὅτι ἡ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας ἐπιβεβαιώνεται ὡς ἓνα μέρος τῆς ἠθικῆς, στή συσσώρευση δέ τῶν γεγονότων ἐμπειρικῆς ἱστορίας ὑπάρχει ἓνας σκοπός. Ὁ Hegel (1770-1831) ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἱστορία διέπεται ἀπό στάδια ἐξέλιξης καί ὁ τελικός σκοπός τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ πραγμάτωση ἑνός κράτους πού ἐνσαρκώνει τήν ἠθική, τήν ἐλευθερία καί τή λογική πού ἀποτελεῖ τήν τελική μορφή τῆς προόδου. Ὁ ἴδιος ἄσκησε τήν ἐπίδρασή του στή θετικιστική σχολή τοῦ 19ου αἰώνα. Ὁ Aug Comte (1787-1857) στή Γαλλία δέχεται ὅτι ἡ ἱστορία διέρχεται ἀπό τρία στάδια προόδου, τό θεολογικό, τό μεταφυσικό καί τό θετικό. Ἡ ἰδέα τῆς ἱστορικῆς ἐξήγησης μέσω γενικῶν νόμων, καί λογικῶν αἰτίων ὁδηγεῖ σέ μιά ἀντίληψη τῆς ἀντικειμενικότητας.

Κατά τήν μαρξιστική φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, ἡ ἱστορία ἔχει νόημα πού ταυτίζεται μέ τήν ἀναγκαία τάση γιά ἀπελευθέρωση τῶν δημιουργικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, τήν κατάργηση τῆς ἐκμετάλλευσης (ἠθική διάσταση) καί τήν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας. Κυρίαρχο ρόλο παίζει ὁ ἄνθρωπος ὡς ὑποκείμενο τῆς ἱστορίας μέ ταξικά συμφέροντα καί ἰδεολογική τοποθέτηση (Πρβλ. Σπ.Τουλιάτου, Ἡ ἐξέλιξη τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας ἀπό τήν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα, περ. Διαβάζω Ἀρ. 344/ 19-10-94 σ. 54 καί ἐξῆς).

Στόν 20ό αἰώνα ἡ Κριτική Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας διερευνᾷ σέ ποιό βαθμό ἓνα ἱστορικό γεγονός ἢ φαινόμενο εἶναι ἀντικείμενο καί ἂν μπορεῖ νά προβλεφθεῖ μέσα στούς κοινωνικούς μετασχηματισμούς, ἐνῶ οἱ θεωρητικοί φιλόσοφοι τῆς ἱστορίας ἐρευνοῦν τά ἐπακόλουθά τους σέ σχέση καί συνάφεια μέ ἄλλα στοιχεῖα στήν ἱστορική πορεία μιᾶς ἀνθρώπινης κοινωνίας. Μέ τήν ἐπίδραση δέ καί ἀνάπτυξη τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν καί ἰδιαίτερα τῆς τεχνικῆς καί τῆς πληροφορικῆς ἀναζητοῦνται δομικά, λειτουργικά, μορφολογικά, στατιστικά κ.ἄ. στοιχεῖα. Πολλές θεωρίες διατυπώνονται γύρω ἀπό τούς νόμους τῆς ἱστορικῆς ζωῆς (βλ Κ.Δ. Γεωργούλη, Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, Ἀθήνα 1993, σ. 232 καί ἐξῆς) ἀλλά τό πρόβλημα τοῦ «τέλους τῆς ἱστορίας» παραμένει ἀνοικτό. Ἔτσι κατά τόν διακεκριμένο καθηγητή τῆς Δογματικῆς καί Συμβολικῆς κ. Νίκο Ματσούκα, ὁλόκληρη ἡ δημιουργία, φύση καί «ἱστορικό γίγνεσθαι» ἔχει ἱστορία, γιατί εἶναι ἡ ἱστορία τῆς Θείας Οἰκονομίας. Αὕτη δέ ἡ ἱστορία δέν νοεῖται σέ κυκλική, ἀλλά σέ δυναμική φορά καί τότε μόνο εἶναι ἱστορία. Καί στούς ἐπιστημονικούς κύκλους μέ κύριο ἐκπρόσωπο τόν Teilhard de Chardin ὑπάρχει ἡ ἄποψη ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῆς φύσης ἀκολουθεῖ ἓνα προδιαγεγραμμένο σκοπό, τείνοντας πρός τήν τελειοποίηση, πρός τό Ω τῆς ὁλοκλήρωσης πού εἶναι ὁ Χριστός καί Ἑκκλησία. (Πρβλ. Ν. Ματσούκα, Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καί θεολογία στήν ἐξαήμερο τοῦ Μ. Βασιλείου, Θεσσαλονίκη 1990, σ. 121, σημ. 53 καί 125.). Ὑπάρχουν ὅμως καί οἱ ἀντίθετες θεωρίες πού ἀντιπροσωπεύουν ἄλλες ἀπόψεις ἐκτός τῆς εὐθυγράμμου δυναμικῆς Βιβλικῆς πορείας τῆς ἱστορίας, καί αὐτές εἶναι:

1. Ἡ κυκλική πορεία τῆς ἱστορίας.
2. Ἡ μεικτή ἢ σπειροειδῆς γραμμή.
3. Ἡ αἰσιόδοξη (optimismus) καί ἀπαισιόδοξη (pesimismus) πορεία της.

4. 'Η ιδεαλιστική (ιστορικός ιδεαλισμός).
5. 'Η υλιστική ή φυσιοκρατική (ιστορικός υλισμός).

Β'. Σχεδιασμός διάρθρωσης τῆς δειγματικῆς διδασκαλίας

Ὁ σχεδιασμός διάρθρωσης τῆς συγκεκριμένης ὠριαίας διδασκαλίας ἄρχισε δέκα πέντε μέρες πρὶν τὴν πραγματοποίησή της . Ὁ σχεδιασμός της σχετίστηκε μὲ ὅσα εἶναι γενικότερα ἀποδεκτά γιὰ τὴν πορεία διδασκαλίας τῶν θρησκευτικῶν στό χωρὸ τῆς διδακτικῆς. Ἔτσι καταρτίσαμε τὸ διδακτικὸ μοντέλο διεξαγωγῆς της ἔχοντας ὑπ' ὄψιν ὅτι «ἡ πορεία διδασκαλίας, ὅπως καὶ ἡ μέθοδος, ἀποτελεῖ τὸ δείκτη καὶ τὸ μέσο πού μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπο τὶς ἀπεραντολογίες στὶς ὁποῖες θά μᾶς ὀδηγοῦσε ἡ παντελής ἀπόρριψή της» (βλ. Ἰω. Κογκούλη, Διδακτικὴ Θρησκευτικῶν, Θεσ/νίκη 1991, σ. 115).

Στὸ διδακτικὸ μοντέλο πραγματοποίησής της καθωρίσαμε τὸ γενικὸ στόχο τῆς διδασκαλίας, ὅπως καὶ τοὺς ἐπιμέρους στόχους, ἀπεικονίσαμε τὶς φάσεις της, προβληματιστήκαμε γύρω ἀπὸ τὸ περιεχόμενό της καὶ τὴν διδακτέα ὕλη. Τὰ προσφερόμενα καὶ ὑπάρχοντα μέσα διδασκαλίας, ἐπιλέξαμε τὶς μορφές διδασκαλίας γιὰ κάθε ἐνότητα, προβλέψαμε νὰ ἔχουν οἱ συνάδελφοι στὰ χέρια τους τὴν ὥρα τῆς παρακολούθησης φωτοαντίγραφο τοῦ διδακτικοῦ μοντέλου διεξαγωγῆς τῆς ὠριαίας διδασκαλίας, οἱ μαθητὲς διάγραμμα τῆς διδασκαλίας, προετοιμάσαμε ψυχολογικά τοὺς μαθητὲς τοῦ τμήματος, προβλέψαμε καὶ καταρτίσαμε Test ἀξιολόγησής της τόσο γιὰ τοὺς μαθητὲς ὅσο καὶ γιὰ τοὺς συναδέλφους καθηγητὲς πού θά παρακολουθοῦσαν τὴ διδασκαλία.

Εἰδικότερα προκειμένου νὰ ἀναλάβουμε τὴ διεξαγωγή τῆς διδασκαλίας εἶχαμε ὑπόψη μας τὶς παρακάτω γενικὲς ἀρχές:

1). Ἡ διδαχὴ τῶν θείων ἀληθειῶν ἀφορᾷ τὴν παροχὴ ποικιλίας δραστηριοτήτων καὶ ἐμπειριῶν πού ἀντανάκλουν τὴν προσέγγιση ἑνὸς ὁλοκληρωμένου ἀτόμου στὴ μάθηση.

2). Ὁ Χριστιανὸς παιδαγωγὸς (καθηγητὴς θεολόγος) στὴ διεξαγωγή τῆς διδασκαλίας ἢ καλύτερα στὴ διδαχὴ τῶν θείων ἀληθειῶν δέν ἀρκεῖ μόνο νὰ μιλάει, νὰ γράφει καὶ νὰ σχεδιάζει, ἀλλὰ πρέπει νὰ περιέχει ἓνα ἐνσωματωμένο καὶ ἰσορροπημένο μάθημα χρησιμοποιώντας:

- α) Ἐνεργὸ ἀνάμειξη.
- β) Μεσολαβητικὴ ἀντανάκλαση.
- γ) Φυσικὴ ἐξερεύνηση.
- δ) Αἰσθησιακὴ ἐμπειρία τῆς πίστεως.

3) Ἡ ἐξουσία (ἡγεμονία) τοῦ διδάσκοντος καθηγητῆ βασίζεται στό νὰ κατέχει πλήρως καὶ τέλεια τὸ περιεχόμενο τῆς διδασκαλίας. Ἀπὸ τὸν διδάσκοντα ἐξαρτᾶται:

- α) Ν' ἀνοίγει εὐκαιρίες γιὰ μάθηση.
- β) Ν' ἀνοίγει χώρους γιὰ διερεύνηση τῆς μάθησης.
- γ) Νὰ δημιουργεῖ χώρους γιὰ τὴ φανέρωση τῆς Ἀληθείας στὰ ὑποκείμε-

να τῆς μάθησης, τὰ παιδιά (Βλ. I. Hammond D Hay, I. Moxon B. Netto K. Padan G. Strough ein G. Williams, New methods in R.E. Traching Oliver b. Boyd 1990, p.24).

Γιά νά διδάξει ὁμως κανείς σήμερα τὰ θέματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, πρέπει νά ἐπικεντρώνει τό ἐνδιαφέρον του στήν «πείρα» τῆς διδασκαλίας. Ἐτσι στή διδακτική πράξη ἡ ἐμπειρική προσέγγιση στή χριστιανική ἀγωγή συνεπάγεται τρία πράγματα:

I) Τῇ διδασκαλίᾳ πού προέρχεται ἀπό τήν πείρα. Καί ὅταν λέμε ὅτι ἡ χριστιανική ἀγωγή ἐξαρτᾶται ἀπό τήν πείρα, ἐννοοῦμε ὅτι οἱ χριστιανοί παιδαγωγοί πρέπει νά δείχνουν καί νά εἶναι ἀφοσιωμένοι στό Χριστό καί τήν Ἐκκλησία Του.

II) Τῇ διδασκαλίᾳ μέ στόχο τήν πείρα. Αὐτό ἐκφράζει τό καθῆκον τῶν χριστιανῶν παιδαγωγῶν νά ἐξασφαλίσουν μέ τή διδασκαλία καί νά δείξουν πῶς ὅ,τι προσφέρεται σχετίζεται μέ τίς ἀνάγκες τῶν ἀγοριῶν καί τῶν κοριτσιῶν. Ὁ ὅρος «πείρα» ἐδῶ ἀναφέρεται στή φυσική σειρά τῶν ἐνδιαφερόντων, τῶν καταστάσεων τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τῆς γενικῆς στάσης ὡς πρός τήν ἴδια τή ζωή πού ἀνήκει στούς ἐφήβους. Ὁ θεολόγος καθηγητής πρέπει νά κατέχει τήν ἱκανότητα καί τήν ταπείνωση γιά νά τοποθετηθεῖ νοερά στή θέση ἐκείνων πού «διακονεῖ». Πρέπει νά μπαίνει στόν κόσμο τους, νά καταλαβαίνει τίς ἀπόψεις τους, ἐάν ἐπιθυμεῖ νά τούς ὀδηγήσει βῆμα πρός βῆμα στό Χριστό. Ν' ἀναγνωρίζει τήν ἀξία του : «ἀρχίζω ἀπό ἐκεῖ πού βρίσκονται οἱ μαθητές μου, τὰ παιδιά μου».

III) Τῇ διδασκαλίᾳ μέσα ἀπό τήν πείρα: Αὕτη δέν ἐξαρτᾶται ἀπό ἀφηρημένα ἐπιχειρήματα ἢ ἀπό τήν πνευματική ἱκανότητα βάσει τῆς ὁποίας κάποιος μπορεῖ νά βοηθήσει τὰ παιδιά νά ἐξελιχθοῦν νοητικά, ἀλλά ἐξαρτᾶται πολύ περισσότερο ἀπό μιά σειρά ἀλλαγῶν, ἢ ὀπτικῶν γωνιῶν, ἔτσι ὥστε ἡ ἴδια ἡ ἐμπειρία νά ἐξετάζεται ὅλη τήν ὥρα. Κανείς ποτέ δέν ξεφεύγει ἀπό τό βαθμό αὐτῆς τῆς γνωστῆς ἐμπειρίας. Ἡ ἀνάπτυξη κάθε μαθήματος καί ἡ χρήση τῶν ὀπτικοακουστικῶν μέσων, διαλόγου καί διερεύνησης τῆς Βίβλου, διεξάγεται μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε ἡ συγκεκριμένη ἐμπειρία (ἀληθής, φανταστική, ἐπινοημένη) νά δοθεῖ ἀπό ποικίλες πλευρές καί συνεπῶς νά γίνει ἀντιληπτή σέ «πλήρες βάθος».

Στό χῶρο ὁμως τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς οἱ ὑποστηρικτές τῆς ἐμπειρικής προσέγγισης ἔχουν πειστεῖ ὅτι αὐτό πού ἀπαιτεῖται περισσότερο εἶναι νά διδάξουν ἀπό «πείρα». Ἡ λειτουργία τοῦ χριστιανοῦ παιδαγωγοῦ εἶναι ἀπλῶς ἐκείνη τοῦ σχεδιαστή καί χειριστῆ. Τά ὑπόλοιπα πρέπει ν' ἀφεθοῦν ἀποκλειστικά στό Θεό μέσω τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Οἱ θεολόγοι καθηγητές εἶναι κανάλια τῆς θεϊκῆς γραμμῆς ἐπικοινωνίας καί ὄχι τῆς ἴδιας τῆς ἐπικοινωνίας. (Πρβλ. D.S. Hubery, Teaching faith today. A process of education Great Britain 1968, p.67).

Ἐκτός ὁμως ἀπό τήν «πείρα» τῆς διδασκαλίας πού πρέπει κατά τή

γνώμη μας ν' αποτελεί τόν όπλισμό τοῦ θεολόγου δέν πρέπει νά τοῦ διαφεύγει τήν προσοχή ὅτι: Α) Εἶναι πολλά ἐκεῖνα πού συνδυάζονται καί ἐπηρεάζουν τή διδακτική πορεία μιᾶς ἀποτελεσματικῆς διδασκαλίας ὅπως: τό καθοδηγητικό ὕφος του, ὁ προσανατολισμός τῶν συναισθημάτων του, τό ἄν δηλαδή δείχνει συγκίνηση γιά τίς θεῖες ἀλήθειες, τό ἀναλυτικό πρόγραμμα, τό τί νοιώθουν οἱ μαθητές γιά τούς ἑαυτούς τους, οἱ ἀκαδημαϊκές τους ἱκανότητες καί ἡ φύση τῶν διαπροσωπικῶν σχέσεων μέσα στήν τάξη. (Πρβλ. Ἰω. Β. Κογκούλη, Ἡ σχολική τάξη ὡς κοινωνική ὁμάδα καί ἡ συνεργατική διδασκαλία καί μάθηση, Θεσ/νίκη 1994, σ. 155).

Β) Ἐκεῖνο πού ἀπεχθάνονται περισσότερο οἱ ἔφηβοι στή διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν εἶναι ὅτι τούς μεταχειρίζονται ὡς δέκτες γνώσεων καί μόνον. Αὐτή ἡ ἀπέχθεια δέν περιορίζεται στήν τελευταία τάξη τοῦ Λυκείου, ἀλλά εἶναι ἐμφανῆς ἀπό 13 ἐτῶν καί πάνω. Σάν συνέπεια στίς ἔμφυτες αὐξανόμενες παρρησιαστικές δραστηριότητες τῶν ἐφήβων αὐτοί ἐπιθυμοῦν νά ὑποβάλλουν ἐρωτήσεις, νά ἐκφράζουν ἀμφιβολίες, νά συζητοῦν καί ἀπό μόνονι τους νά ἐρευνοῦν ἔννοιες. Αὐτή ἡ προθυμία πρέπει ν' ἀξιοποιεῖται ἀπό τόν καθηγητή-διδάσκοντα καί ὄχι νά καταστέλλεται, ὥστε ὁ κάθε μαθητής νά ἔρχεται ἀντιμέτωπος μέ τήν ἀλήθεια τῆς θρησκείας καί εἰδικότερα τῆς Ὁρθοδοξίας. (Πρβλ. R. Goldman, Readiness for Religion. A Basis for Developmental. Religious Education, London and Hawnley 1978, p.184. Βλ. ἀκόμη Χρ. Βασιλοπούλου, Ἡ ἀνάπτυξη τῆς θρ. σκέψης καί τό μάθημα τῶν Θρησκευτικῶν, περ. Σύναξη, τεῦχος 4, ἔτους 1982, κυρίως τήν πέμπτη ὑποενότητα, ἀφηρημένη Θρησκευτική σκέψη ἀπό 13/14 ἐτῶν καί μετά πού ἀφορᾷ τούς ἐφήβους μαθητές Λυκείου).

Γ'. Διεξαγωγή τῆς δειγματικῆς διδασκαλίας

Ἡ δειγματική διδασκαλία μέ τό θέμα Θεός καί Ἱστορία πραγματοποιήθηκε τήν 4η διδακτική ὥρα τοῦ ὠρολογίου προγράμματος τοῦ Α4 τμήματος τοῦ 57ου Λυκείου Ἀθηνῶν, ἀφοῦ εἶχε ἤδη προηγηθεῖ ψυχολογική προετοιμασία τῶν μαθητῶν τοῦ τμήματος γιατί ἡ προηγηθεῖσα διδασκαλία περιοριζόταν μόνο σέ τρεῖς ὥρες. Εἶχε προβλεφθεῖ καί εἶχαν τοποθετηθεῖ καρέκλες στό τέλος τῆς αἴθουσας γιά νά καθήσουν οἱ ἐπιμορφούμενοι συνάδελφοι τῶν ΠΕΚ. Ἀμέσως μοιράσαμε τό διάγραμμα τοῦ μαθήματος στούς μαθητές, ὅπως καί τό test ἀξιολόγησης τῆς διδασκαλίας. Ἀρχίσαμε μέ τήν εἰκονίτσα πού σκόπιμα τοποθετήσαμε στό ἄνω δεξιό μέρος τοῦ φωτοαντιγραφημένου διαγράμματος καί προσπαθήσαμε νά κινητοποιήσουμε τούς μαθητές, ὅπως καί ἔγινε. Στή συνέχεια πάντα μέ ὁδηγό τό διάγραμμα τοῦ μαθήματος καί τό στόχο τῆς διδακτικῆς ἐνότητας παρουσιάσαμε μονολογικά τήν α' καί β' ἐνότητα τοῦ μαθήματος. Στήν πρώτη προσπαθήσαμε νά δώσουμε στά παιδιά νά καταλάβουν ὅτι φορέας τῶν ἱστορικῶν γεγονότων εἶναι ἡ ἀνθρώπινη ὕπαρξη καί κάθε ἱστορικό γεγονός πού ἀνήκει στό παρελθόν, ἀσκεῖ ἐπίδραση στό πα-

ρόν και κατευθύνεται προς τά ἔσχατα, τό τέλος τῆς ἱστορίας μέ ἀπαίτηση νά καθορίσει τό μέλλον.

Στή β' ὑποενότητα παρουσιάσαμε τίς κυριότερες ἱστορικές θεωρίες γιά τή σχέση Θεοῦ, Ἱστορίας, Θεοῦ καί κόσμου σύμφωνα μέ τό διδακτικό βιβλίο.

I). Δεῖσμός (Deismus) σύμφωνα μέ τόν ὅποιο ὁ Θεός δέν ἐπεμβαίνει στόν κόσμο καί τήν ἱστορία, ἄν καί δημιούργησε τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο.

II). Ἀρχαιοελληνική κυκλική ἀντίληψη περί τῆς ἱστορίας σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ ἱστορική ζωή διαγράφει κύκλους ὅπως καί τό ὑλικό σύμπαν.

III). Ἡ μοιρολατρική θεώρηση τοῦ ἱστορικοῦ βίου σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὁ Θεός προαποφασίζει τή μοίρα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

IV). Ἡ βιβλική θεώρηση σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὁ ἱστορικός βίος τοῦ ἀνθρώπου προχωρεῖ εὐθύγραμμα πρὸς πραγματοποίηση καθορισμένου σκοποῦ καί ἡ ἱστορική ζωή εἶναι πλήρης νοήματος. Πίσω ἀπό τίς ἀντιθέσεις τῆς ἱστορίας βρίσκεται ὁ ἕνας καί Μόνος Θεός ὁ ὅποιος ὁδηγεῖ τήν ἱστορία στό σκοπό της.

Γιά νά παρωθήσουμε τούς μαθητές στή μάθηση καί κεντρίσουμε τό ἐνδιαφέρον τους, ἀπεικονίσαμε μ' ἓνα βέλος στόν πίνακα καί στό σχεδιάγραμμα τήν εὐθύγραμμη βιβλική πορεία τῆς ἱστορίας. Τά παιδιά παρωθήθηκαν νά παρατηρήσουν καί νά μποῦν σέ μιά προβληματική κατάσταση, ἡ λύση τῆς ὁποίας δόθηκε στήν γ' ὑποενότητα μέ τή χρήση τοῦ ἐρευνητικοῦ-κριτικοῦ διαλόγου. Ἡ βιβλική θεώρηση γιά τή σχέση Θεοῦ καί ἱστορίας, Θεοῦ καί κόσμου, ἐσωτερικοποιήθηκε στή σκέψη τῶν μαθητῶν, μετασχηματίστηκε καί ἔτσι ὑποβοηθήθηκαν τά παιδιά νά φτάσουν στό ἀποτέλεσμα πού ἐμεῖς θέλαμε. Στή συνέχεια ὑποβάλαμε τούς μαθητές σέ διανοητική δοκιμασία μ' ἓνα μαθηματικό πρόβλημα γιά τή σχέση Θεοῦ-Κόσμου (ἱστορίας). Ἐφαρμόσαμε τήν ἀρχή τῆς παράλληλης διάταξης τοῦ μορφωτικοῦ ἀγαθοῦ, γιατί αὐτό ὑπαγορεύεται ἀπό τήν ὁλότητα τῆς ζωῆς καί δημιουργεῖ στάσεις μάθησης: Τό πρόβλημα δέν γράφτηκε ἐσκεμμένα στό διάγραμμα καί διατυπώθηκε ὡς ἑξῆς: Ἐάν παραστήσουμε γεωμετρικῶς τό Θεό καί τόν κόσμο (ἱστορία) διά δύο περιφερειῶν, ὅλες οἱ δυνατές σχέσεις τῶν περιφερειῶν αὐτῶν μποροῦν νά παραστήσουν τήν ἀληθινή σχέση Θεοῦ καί κόσμου; Μ' αὐτό τό πρόβλημα ἡ διδασκαλία ἔγινε ἐλκυστική, ἐνεργητική, συμμετοχική. Τά παιδιά εὐκολα βρῆκαν τήν σχέση Θεοῦ καί κόσμου καθοδηγούμενα ἀπό τό διδάσκοντα μέ ἀπεικόνιση τῶν δυνατῶν σχέσεων στόν πίνακα.

Κατέληξαν στή λύση ὅτι: ὁ Θεός σέ σχέση πρὸς τόν κόσμο δέν εἶναι οὔτε : α) Περιέχων, β) Περιεχόμενος, γ) Ἐφαπτόμενος, δ) Τεμνόμενος, ε) Ταυτιζόμενος.

Μετά προχωρήσαμε στήν ἀξιοποίηση τῶν κειμένων τοῦ βιβλίου καί κατευθύναμε τούς μαθητές μέ τίς ἐρωτήσεις τοῦ διαγράμματος τῆς ἱστορίας καί καταλήξαμε στό συμπέρασμα: «Ὁ Θεόπλαστος ἄνθρωπος εἶναι συνδημιουργός καί συνδιαχειριστής τοῦ κόσμου καί τῆς ἱστορίας».

Ἀκολούθησε ἡ προτροπή γιὰ τὴν γραπτὴ ἐργασία στό σπίτι πού ἦταν γραμμένη στό σχεδιάγραμμα.

Δ'. Ἀξιολόγηση τῆς διδασκαλίας

Μέ τή λέξη ἀξιολόγηση στό χῶρο τῆς σχολικῆς πραγματικότητας καί ἰδιαίτερα στό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν ἐννοοῦμε τή διαδικασία ἐκείνη μέ τήν ὁποία κρίνεται τό ἀποτέλεσμα τῆς μορφωτικῆς δραστηριότητας. (Βλ. Α. Ἀλμπέρτι, Θέματα διδακτικῆς. Λεξικό βασικῶν ὅρων, σύγχρονη διδακτική Gutenberg 1986, σ. 28).

Ἡ ἀξιολόγηση εἶναι συνυφασμένη μέ τήν προσφορά γνώσεων, ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς παιδευτικῆς διαδικασίας καί σκοπός της εἶναι ἡ μέτρηση αὐτῆς τῆς διαδικασίας.

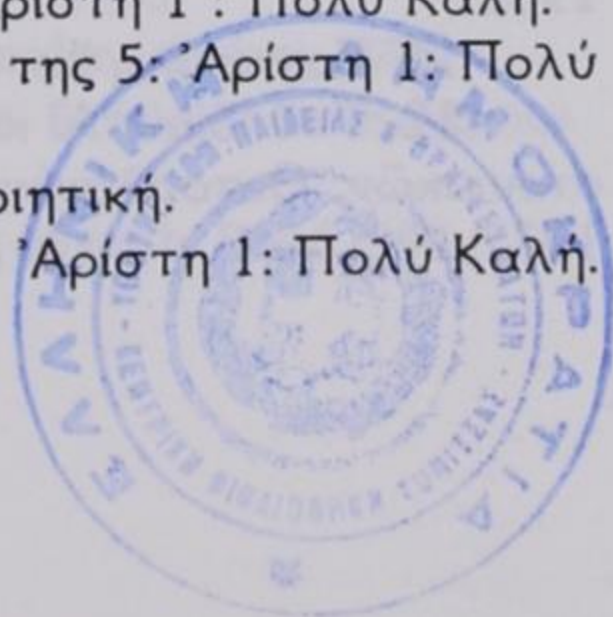
Ὁ καθηγητής μετράει τά ὑποκείμενα τῆς μάθησης, τοὺς γνωρίζει καί ἐξετάζει πῶς παρακολουθοῦν καί ποιά εἶναι ἡ συμπεριφορά τους στό προσφερόμενο μορφωτικό ἀγαθό.

Ἡ ἀξιολόγηση ἔρχεται ὡς ἀρωγός στόν ἴδιο τόν διδάσκοντα ἀφοῦ μ' αὐτή διαπιστώνει, ἂν καί πόσο οἱ στόχοι πού θέσαμε πέτυχαν, τά ἐμπόδια πού ἐμφανίστηκαν, τί πρέπει νά ἐπανορθώσει ἢ ἐπαναλάβει καί ἂν οἱ ἑφηβοί μαθητές εἶναι ἕτοιμοι νά προχωρήσουν παραπέρα.

Ἡ ἀξιολόγηση τῆς συγκεκριμένης διδασκαλίας ἔγινε ἀπό τοὺς μαθητές τά τελευταῖα πέντε λεπτά τῆς ὥρας μέ τό ἐπισυναπτόμενο ΤΕΣΤ ἀξιολόγησης πού συντάχθηκε μέ αὐτό τό σκοπό. Οἱ τέσσερες ἐρωτήσεις του ἀπαντήθηκαν ἀπό ὅλους σχεδόν τοὺς μαθητές. Δεῖγμα ὅτι οἱ κύκλοι καί ἐπιμέρους στόχοι τῆς διδασκαλίας πέρασαν στοὺς μαθητές καί τό περιεχόμενό της ἔγινε κτῆμα τῶν μαθητῶν. Ἡ πέμπτη ἐρώτηση δέν ἀφοροῦσε τή διδασκαλία αὐτή καθ' ἑαυτή καί τό περιεχόμενό της, ἀλλά οἱ μαθητές κλήθηκαν ν' ἀξιολογήσουν τό μάθημα αὐτῆς τῆς ἡμέρας καί ν' ἀπαντήσουν στήν ἐρώτηση: «Τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν σήμερα ἦταν;» 1= Πολύ καλό; 2= Καλό; 3= Ἰκανοποιητικό; 4= Μέτριο; 5= Κάτω τοῦ μετρίου; 6= Κακό; Ἀπό τοὺς 27 μαθητές 14 τό βρῆκαν Πολύ καλό, 9 Καλό καί 4 δέν ἀπάντησαν, γιατί δέν εἶδαν ἢ δέν πρόλαβαν νά σκεφθοῦν μέσα στόν προκαθορισμένο χρόνο.

Οἱ συνάδελφοι καθηγητές πού παρακολούθησαν τήν διδασκαλία σέ σύνολο ἑξι ἐρωτηματολογίων πού συμπληρώθηκαν καί μᾶς παραδόθηκαν βρῆκαν τήν διδασκαλία:

1. Ὡς πρός τήν καταλληλότητα τῶν στόχων 5: Ἀρίστη 1: Πολύ Καλή.
2. Ὡς πρός τήν καταλληλότητα τοῦ σχεδίου 5: Ἀρίστη 1: Πολύ Καλή.
3. Ὡς πρός τήν προετοιμασία τῶν μέσων 5: Ἀρίστη 1 : Πολύ Καλή.
4. Ὡς πρός τήν πραγματοποίηση τῶν φάσεων της 5: Ἀρίστη 1: Πολύ Καλή.
5. Ὡς πρός τό ρυθμό της 5: Ἀρίστη 1: Ἰκανοποιητική.
6. Ὡς πρός τήν ἐφαρμογή τῶν μεθόδων της 5: Ἀρίστη 1: Πολύ Καλή.

7. Ός πρὸς τήν χρησιμοποίηση τῶν ἐποπτικῶν μέσων 5: Ἀρίστη 1: Πολύ Καλή.
8. Ός πρὸς τήν σχέση με τούς μαθητές 6: Ἀρίστη.
9. Ός πρὸς τήν σαφήνεια καί εὐκρίνεια 5: Ἀρίστη 1: Πολύ Καλή.
10. Ός πρὸς τήν κατοχή τῆς ὕλης καί τήν ἐπιστημονική συνέπεια 5: Ἀρίστη 1: Πολύ Καλή.
11. Ός πρὸς τήν ἐφαρμογή τῶν μεθόδων τῆς ἀξιολόγησης 5: Ἀρίστη 1: Πολύ Καλή.
12. Ός πρὸς τήν γλωσσική, ἐκφραστική ἱκανότητα 5: Ἀρίστη 1: Πολύ Καλή.

Βιβλιογραφία

Α' Ἑλληνόγλωσση

1. Βασιλοπούλου Χρ.: Διδακτική τῶν θρησκευτικῶν στή μέση Ἐκπαίδευση, Θεσσαλονίκη 1991.
2. Τοῦ ἰδίου: Ἡ ἀνάπτυξη τῆς θρησκευτικῆς σκέψης καί τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, Θεσσαλονίκη 1983.
3. Γεωργούλη Κ: Ἡ διδακτική τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν Μ.Π.Ε. τόμ. 3ος, Ἀθήναι 1968.
4. Γκότση Χρήστου: Διδακτική παρουσίαση τῆς νέας Θρησκευτικῆς ὕλης τῆς Β' Γυμνασίου Περιοδ. «Κοινωνία», τεῦχος 2, 1986.
5. Δανασσῆ-Α. Α.: Διδακτική Α' Μάθηση, Ἀθήνα 1985.
6. Δρίτσα Δ: Διάγραμμα διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν Θρησκευτικῶν, Ἀθήνα 1988 καί συμπλήρωμα, Ἀθήνα 1990, ὅπως καί τοῦ ἰδίου: α) Περίληψη εἰσηγήσεως μέ τίτλο: «Θέματα διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν» β) «Διοίκηση τῆς τάξεως... Ἀρχές τῶν κινήτρων καί τοῦ ἐνδιαφέροντος» γ) «Τέχνη τῶν ἐρωτήσεων κατά τή διδασκαλία» δ) Ὑπ' ἀριθμ. 335/ 1-11-93, Ἡ συμπεριφορά τοῦ καθηγητῆ... ε) Περίληψη «Πρακτικές συνέπειες τῶν θεολογικῶν προϋποθέσεων τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος».
7. Ἐξαρχοπούλου Ν: Γενική διδακτική, τόμ. 2, Ἀθήναι 1961.
8. Ἐνωσις Θεολόγων Β. Ἑλλάδος, «Τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν στή Μέση Ἐκπ/ση σήμερα» Πρακτικά Α' Συνεδρίου τῆς ΕΘΕΒΕ «Κοινωνία» 24 (1981), τ. 3.
9. Θεοδώρου Εὐ.: Μαθήματα Κατηχητικῆς ἡ Χριστιανικῆς Παιδαγωγικῆς, Ἀθήναι 1978.
- Τοῦ ἰδίου: Τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, Περιοδικό Ἐκκλησία, τεῦχος 5, 1982.
11. Κογκούλη Ἰω: Διδακτική τῶν θρησκευτικῶν, Θεσσαλονίκη 1991.
12. Τοῦ ἰδίου: Αἱ κοινωνικά μορφαί διδασκαλίας καί τό μάθημα τῶν θρησκευτικῶν, Θεσσαλονίκη 1976, Περιοδικό Γρηγ. Παλαμᾶς, 60, Θεσσαλονίκη 1977.

13. Τοῦ ἰδίου: Ἡ σχολική τάξη ὡς κοινωνική ομάδα καί ἡ συνεργατική διδασκαλία καί μάθηση, Θεσσαλονίκη 1994.

14. Τοῦ ἰδίου: (Μτφ.) Trautmann F: Ὁ διδακτικός σχεδιασμός ἑνός ἀποτελεσματικοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος, Θεσσαλονίκη 1978.

15. Μάνου Κ: Λήμμα: «Διδακτικός σχεδιασμός: σχέδιο ὠριαίας διδασκαλίας. Παιδ. ψυχ/κή Ἐγκυκλ. Λεξικό, τ. 3ος, 1989.

16. Μαρκαντώνη Ἰω. : Ἀνθρωπαγωγική (Παιδ. Ψυχ. Διδακτική) τ. 2ος, Ἀθήνα 1990.

17. : Ματσούκα Ν: «Θεολογική θεώρηση τῶν σκοπῶν τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος» Ἀθήνα 1992.

18. Τοῦ ἰδίου: «Δογματική καί συμβολική Θεολογία» (Α) 1985, καί (Β) 1988, Θεσσαλονίκη

19. : Νίκα Ἀθ. «Διδακτική τοῦ θρησκευτικοῦ μαθήματος», Ἀθήνα 1992.

20). Παλούκα Π: « Ἡ ἀξία τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν», Ἀθήνα 1991.

21. Περσελῆ Ε: Θεωρία καί πράξη τῆς χρ. ἀγωγῆς, Ἀθήνα 1992.

22. Ρηγοπούλου Γ: Προλεγόμενα στήν Ὁρθόδ., χρ. ἀγωγή, Ἀθήνα 1993.

23. Τσάγκα Ἰω. -Ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ στό παιδί καί στόν ἔφηβο (Συμβολή στή διδακτική τῶν θρησκευτικῶν) ὑπό δημοσίευση μελέτη μας.

24. Φαράντου Μ. : Δογματική, Τό περί Θεοῦ ἐρώτημα Α' καί Β', Ἀθῆναι 1977.

25. Φράγκου Κ.: Ἐπιστήμη τῆς ἀγωγῆς καί ἀγωγή, Θεσσαλονίκη 1968.

26. Τοῦ ἰδίου. : Οἱ σκοποί τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν καί ἡ Παιδαγωγική Ἐπιστήμη, «Κοινωνία», τεῦχ. 1981.

27. Χαραλαμποπούλου Β. : Ὁργάνωση τῆς διδασκαλίας καί τῆς μάθησης, Ἀθήνα 1984.

28. Χαρόνη Β.: Παιδαγωγική ἀνθρωπολογία Ἰω. Χρυσοστόμου. Α' (1993) Β' (1994).

29. Ὁδηγίες γιά τή διδακτέα ὕλη καί τή διδασκαλία τεῦχ. Γ' (Παιδ. Ἰνστιτοῦτο) ΟΕΔΒ Σχολ. ἔτους 1992-93.

30). Βλ. ἀκόμη τίς βιβλιογραφικές παραπομπές πού παραπέμπουν σέ θέματα φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας στή θεωρητική προσέγγιση τῆς διδ. ἐνότητας πού παρουσιάσαμε.

Β' Ξενόγλωσση

1. Fowler J.W. Pastoral Care, Faith Development, Public Church Printed in the United States of America Copyright 1987.

2. Fortosis St. Ken G.: Adolescence cognitive development Piaget' s idea of disequilibrium and the issue of christian nurture R.E. vol 85 4o 4, 1990.

3. Fraser W. : The psychology of religious knowing Cambridge... Sydney 1988.

4. Goldman R. : Readiness for Religion . A. Basis for development Religious Education London 1978.

5. Hammod J, Hay D, k.a. New methods in R.E. Teaching oliver-b .Boyd 1990.

6. Hoge D., Petrillo G., Youth and the church R.E. vol 3o 1979.
7. Hubery D., Teaching the christian faith today, New Gate Press Robert denholm House 1968.
8. Ilgne R. : Zur situation des religion suntemchts an deof fentlichen Schulen in Europa April 1991 (Rom-Bonn1)
9. Kohlberg L. : Education, moral development and faith. Moral education Forum, 4,1. 1974.
10. Oser F. Stages of religious iudg ment, In Toward moral and religious Maturity. New Jersey 1980.
11. R. Adolescend God images. Review of religious research vol 19 N o 1, 1977.
12. Scott K: Youth education as problematizing political forms, R.E. vol 77o No 2 (1982).

57^ο ΛΥΚΕΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 30 ΣΕΠ. 94

ΤΑΞΗ Α'

ΜΑΘΗΜΑ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

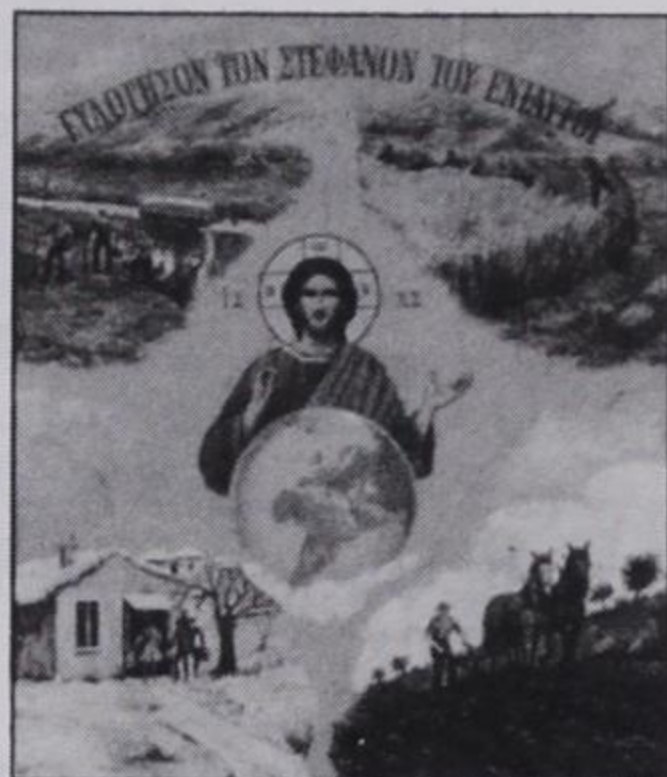
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΣΑΓΚΑΣ ΙΩ.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ (Α')

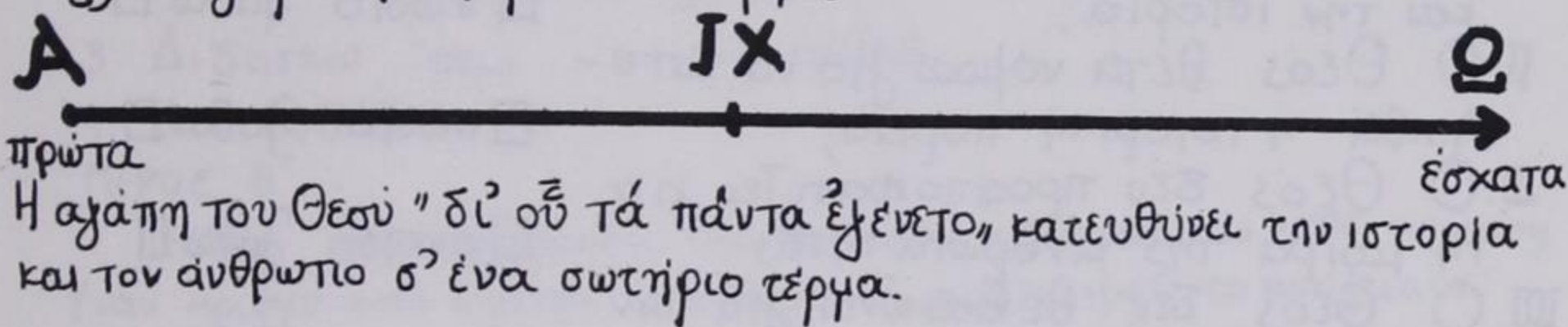
ΜΑΘΗΜΑ 4^ο σ. 20

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ (Για τους Μαθητές)

- α) Ο Άνθρωπος: ύπαρξη ιστορική
- β) Η σχέση Θεού και ιστορίας.
- γ) Ο Θεός αδιαφορεί. (Deismus)
- δ) Ο Θεός νομοθετεί. (Κυκλική αντίληψη)
- ε) Ο Θεός προαποφασίζει. (Μοιρολατρία)
- Απόλυτος Προορισμός
- στ) Ο Θεός της Βίβλου θεβαιώνει (Ευθύγραμμη πορεία του κόσμου και της ιστορίας)
- ζ) Σύγκριση ιστορικών θεωρήσεων

«Εύλογήσεις τὸν στέφανον τοῦ ἐνίαυτοῦ
τῆς χρηστότητός σου...» (Ψαλμ. 64, 12)

Πρόβλημα:

Κείμενα (βλ. διδ. βιβλίο σελ. 22, 1^ο, 2^ο και 3^ο)

- Ερωτήσεις:
- 1) Τι σημαίνει η φράση: «η ιστορία επαναλαμβάνεται»;
 - 2) Γιατί η Βιβλική αντίληψη για το κόσμο και την ιστορία υπερτερεί;
 - 3) Οι Χριστιανοί αδιαφορούν για το "εδώ και τώρα", το παρόν;
 - 4) Δέχεται η χριστ. διδασκαλία την ωφέλεια από την Ιστορία;

Συμπέρασμα:

Εργασία: Πώς βλέπει ο Χριστός τον άνθρωπο και πώς τα διά-
(στο σπίτι) φορά φιλοσοφικοκοινωνικά συστήματα του καιρού
μας;

ΤΕΣΤ

1. Να συμπληρώσετε τα κενά στις παρακάτω προτάσεις:

- α) Ο άνθρωπος κατανοείται κυρίως ως _____
γιατί δημιουργεί _____ και δημιουργείται _____ στην _____
- β) Η αγάπη του _____ κατευθύνει την _____ και τον
_____ σ' ένα _____.
- γ) Ο Θεόπληστος _____ είναι _____ και _____
του _____ και της _____
- δ) Η _____ αντίληψη για την ιστορία είναι _____
με την αντίληψη των _____.

2. Να σημειώσετε ανάλογο σωστό ή λάθος στις παρακάτω προτάσεις.

- I. Ο Θεός αδιαφορεί για τον κόσμο και την ιστορία; ☐ σωστό ☐ λάθος ☐
- II. Ο Θεός θέτει νόμους για να ευτυ-
λιχθεί η ιστορική πορεία; ☐ σωστό ☐ λάθος ☐
- III. Ο Θεός δεν προσπαθεί για
τη μοίρα της ανθρωπότητας ☐ σωστό ☐ λάθος ☐
- IV. Ο Θεός δεν βεβαιώνει για την
ευθύγραμμη πορεία της ιστορίας ☐ σωστό ☐ λάθος ☐

3. Να διαλέξετε τη σωστή απάντηση και να σημειώσετε ένα x
στο τετράγωνο που αντιστοιχεί στη σωστή:

α) Ο Θεός εν σχέσει προς τον κόσμο και την ιστορία είναι:

A. Περιέχων ☐

B. Περιεχόμενος ☐

Γ. Ταυτιζόμενος ☐

Δ. Τίποτα από τα παραπάνω ☐

β) Ο άνθρωπος μέσα στο 'ιστορικό γίγνεσθαι' είναι:

A. Εξουσιαστής του κόσμου ☐

B. Κυρίαρχος της ιστορίας ☐

Γ. Μικρός Θεός-δημιουργός ☐

Δ. Τίποτα από τα παραπάνω ☐

4. Να συμπληρωθούν τα κενά της παρακάτω πρότασης:

Ο Ι.Χ. δεν είναι μόνο το _____ της ιστορίας α) τέλος
αλλά η _____ και το _____ β) κέντρο
δ αρχή

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ Αξιολόγησης ωριαίας διδασκαλίας

Το πιο κάτω ερωτηματολόγιο έχει σκοπό να αξιολογήσει τη διδασκαλία που μόλις παρακολούθησατε.

Συμπληρώστε με ειλικρίνεια το πιο κάτω ερωτηματολόγιο. Μη γράφετε πουθενά το όνομά σας.

Υπογραφίστε ότι ταυριάζει στην περίπτωση σας.

ΜΕΡΟΣ Α'

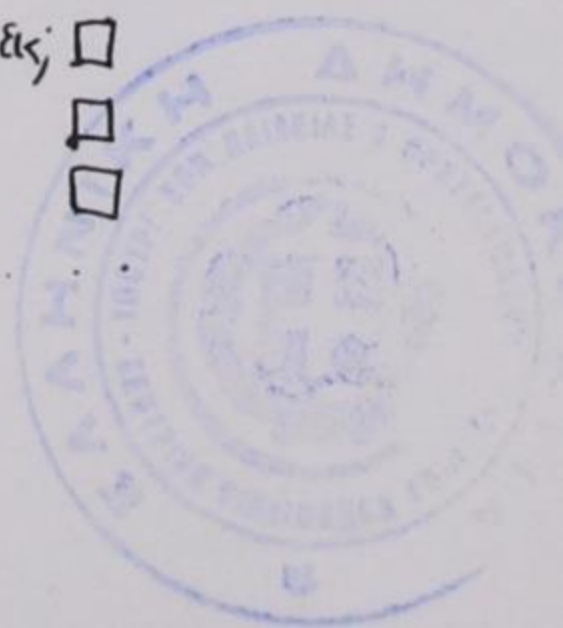
1 Φύλο	1 Άρρεν
	2 Θήλυ
2 Ετη υπηρεσίας	1 1-10
	2 11-20
	3 21-
3 Διδάσκω σας	... τάξεις ...
4 Δεν διδάξα	

ΜΕΡΟΣ Β'

Βάλτε στο τετραγωνάκι που βρίσκεται απέναντι από κάθε πρόταση έναν αριθμό από 1 μέχρι 6, ανάλογα το πώς εκτιμάτε τα πράγματα.

1 = <u>Αρίστη</u>	3 = <u>Μετανοποιημένη</u>	5 = <u>Κάτω του μέτρου</u>
2 = <u>Πολύ καλή</u>	4 = <u>Μέτρια</u>	6 = <u>Καιμή</u>

I. Η διδασκαλία ως προς την καταλληλότητα των στόχων ήταν;	☐
II. <u>Ό</u> ς προς την καταλληλότητα του σχεδίου (κατανόηση χρόνου, περιεχόμενο, επιλογή μεθόδων);	☐
III. <u>Ό</u> ς προς την προετοιμασία των μέσων;	☐
IV. <u>Ό</u> ς προς την πραγματοποίηση των φάσεων του;	☐
V. <u>Ό</u> ς προς το ρυθμό της	☐
VI. <u>Ό</u> ς προς την εφαρμογή των μεθόδων της;	☐
VII. <u>Ό</u> ς προς την χρησιμοποίηση των εποπτικών μέσων;	☐
VIII. <u>Ό</u> ς προς τη σχέση με τους μαθητές;	☐
IX. <u>Ό</u> ς προς τη βαφήνεια και ευκρίνεια;	☐
X. <u>Ό</u> ς προς την ματοκλήτη ύλη και την επιστημονική δυνάμεις;	☐
XI. <u>Ό</u> ς προς την εφαρμογή των μεθόδων αξιολόγησης;	☐
XII. <u>Ό</u> ς προς τη δηλωτική, εκφραστική ικανότητα;	☐
Άλλες παρατηρήσεις - - - - -	

57192

KON